

МЕТОДИКА ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА УМОВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

METHODOLOGY OF DIAGNOSING OF THE LEVELS OF READINESS OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

У статті актуалізовано проблему підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, а саме представлено методика діагностування рівнів готовності майбутніх педагогів-музикантів до означеної діяльності. Презентовано комплекс психолого-педагогічних методик, розроблених вітчизняними та зарубіжними дослідниками (експрес-питальник «Індекс толерантності», питальник «Самоаналіз труднощів у діяльності педагога», методики «Діагностика рівня емпатійних здібностей», «Діагностика рівня розвитку рефлексивності», методика вимірювання здатності до прогнозування «Прогностична задача»), який доповнений авторськими методиками (питальниками, тестами, кейсами, діловою грою «Міждисциплінарний педагогічний консиліум», аналізом планів уроку). Оцінку рівня готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти описано за встановленими компонентами (мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивним), критеріями (мотиваційно-настановчим, когнітивно-пізнавальним, операційно-процесуальним, оцінно-корегувальним) і відповідними показниками, що становлять структуру означеного феномену. Доведено, що запропонований комплекс діагностичних заходів дозволяє визначити рівні сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти (високий, достатній, середній, низький). Зазначено, що проведені результати діагностування засвідчують переважно низький і середній рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, а отже, сучасний підхід до процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає цілеспрямованої системи заходів щодо формування їх готовності до означеної професійної діяльності. **Ключові слова:** майбутні вчителі музичного мистецтва, професійна діяльність за умов

інклюзивної освіти, готовність до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, рівні готовності, методики діагностування.

The article actualizes the problem of preparation of future music teachers for professional activity in the conditions of inclusive education, namely, the method of diagnosing the levels of readiness of future music teachers for this activity is presented. A set of psychological and pedagogical methods developed by domestic and foreign researchers (express questionnaire "Tolerance Index", questionnaire "Self-analysis of difficulties in the activities of a teacher", methods "Diagnosis of the level of empathic abilities", "Diagnosis of the level of reflexivity", methods of measuring ability forecasting "Prognostic task"), which is supplemented by the author's methods (questionnaires, tests, cases, business game "Interdisciplinary pedagogical council", analysis of lesson plans). Assessment of the level of readiness of future music teachers for professional activity in the conditions of inclusive education is presented according to the established components (motivational, cognitive, activity, reflexive), criteria (motivational-instructional, cognitive-cognitive, operational-procedural, evaluative-corrective) and relevant indicators constituting the structure of this phenomenon. It is proved that the proposed set of diagnostic measures allows determining the levels of readiness of future music teachers for professional activity in an inclusive education (high, sufficient, secondary, low).

It is noted that the results of the diagnosis show mainly low and medium level of readiness of future music teachers for professional activities in inclusive education. Therefore, the modern approach to the process of training future music teachers requires a targeted system of measures to form of their readiness for this professional activity.

Key words: future teachers of music art, professional activity in the conditions of inclusive education, readiness for professional activity in the conditions of inclusive education, levels of readiness, methodologies of diagnosing.

УДК 378:37.011.3-051:78:376
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-2.28>

Поліхроніді А.Г.,
здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Активне впровадження та поширення інклюзивної практики в системі загальної середньої освіти актуалізувало потребу у кваліфікованих педагогічних кадрах, які усвідомлюють соціальну значимість своєї професії, володіють високою мотивацією до виконання професійної діяльності, знають вікові та психологічні особливості учнів із різними особливостями розвитку, вміють реалізовувати конструктивну педагогічну взаємодію між усіма суб'єктами освітнього середовища тощо. Особливої важливості в зазначеному контексті набуває підготовка до професійної діяльності за умов

інклюзії вчителів музичного мистецтва, оскільки саме музика відіграє значну роль в естетичному вихованні індивіда, має позитивний терапевтичний вплив на особистість: впливаючи на всі основні сфери людини (фізичну, психічну та розумову), допомагає в роботі з дітьми, котрі мають особливі освітні потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва відображено у працях Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін. До питання підготовки педагогів до здійснення

професійної діяльності за умов інклюзивної освіти зверталися І. Демченко, Т. Зубарева, А. Колупаєва, І. Кузава, О. Кузьміна, І. Хафізулліна, З. Шевців, Ю. Шумиловська та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас питання професійної діяльності вчителів музичного мистецтва за умов інклюзивної освіти залишилося без належної уваги дослідників, так само як і проблема визначення стану готовності педагогів-музикантів до означеної діяльності.

Мета статті – характеристика комплексу методик діагностування рівня готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Визначення рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти здійснювалося за встановленими компонентами (мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивним), критеріями (мотиваційно-настановчим, когнітивно-пізнавальним, операційно-процесуальним, оцінно-корегувальним) і відповідними показниками, що становлять структуру означеного феномену. Сформований діагностичний комплекс представлений сукупністю психолого-педагогічних методик, розроблених вітчизняними та зарубіжними дослідниками, та доповнений авторськими методиками (питальниками, тестами, діловими іграми, кейсами), які надають змогу оцінити рівень готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти.

Так, для оцінювання готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за мотиваційним компонентом (критерій: мотиваційно-настановчий) використовувалися такі методики: питальник (показник «усвідомлення значущості впливу мистецтва на особистісний розвиток дитини з особливими освітніми потребами та музичної творчості в роботі з такою дитиною»), експрес-питальник «Індекс толерантності» (показник «здатність виявляти толерантність») [4], методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (показник «наявність емпатії») [1]. Опишемо процедуру оцінювання за кожною методикою окремо.

Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за показником «усвідомлення значущості впливу мистецтва на особистісний розвиток дитини з особливими освітніми потребами та музичної творчості в роботі з такою дитиною» мотиваційного компонента передбачала відповіді респондентів на запитання розробленого питальника, які мали стверджувальний характер: респонденти, користуючись шкалою семантичної диференціації (від 1 (найниж-

чий) до 10 (найвищий)), обирали відповідний бал у цих межах, що свідчило про ступінь значущості відповідного твердження для респондента, тобто про те, найнижче чи найвище значення воно має для нього. Максимальна кількість балів, яку могли набрати респонденти за питальником, становила 30 балів (високий рівень – від 30 до 27; достатній – від 26 до 21; середній – від 20 до 10; низький – від 9 до 3). З метою визначення рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за показником «здатність виявляти толерантність» мотиваційного компонента було використано експрес-питальник «Індекс толерантності», результати якого оброблено з урахуванням того, що авторами було надано відповідність балів і рівнів (високий рівень – від 132 до 100 балів; достатній – від 99 до 90; середній – від 89 до 66; низький – від 65 до 22). Рівні емпатії визначалися шляхом підсумовування кількості правильних відповідей (відповідно до «ключа»), а потім визначалася сумарна оцінка (сумарний показник теоретично міг змінюватися у межах від 0 до 36 балів). Автором методики було надано рівні емпатії, які відповідають таким показникам: 36–30 балів – високий рівень емпатії; 29–22 – середній; 21–15 – знижений; 14–0 балів – низький. На основі результатів оцінок майбутніх учителів музичного мистецтва було виявлено високий, достатній, середній і низький рівні, що відповідають таким показникам: 36–30 балів – високий рівень; 29–22 – достатній рівень; 21–15 – середній рівень; 14–0 – низький.

Результати оцінювання рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за мотиваційно-настановчим критерієм засвідчують, що більшість респондентів (39,3% ЕГ й 39,6% – КГ) мали середній рівень готовності до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти. Високий рівень готовності виявлено лише в 7,1% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 7,5% – КГ, достатній – по 17% у майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й КГ, низький – у 36,6% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 35,8% – КГ.

Оцінювання готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за когнітивним компонентом (когнітивно-пізнавальним критерієм) відбувалося за допомогою тестових завдань. Для вимірювання показників за когнітивно-пізнавальним критерієм було розроблено дві серії тестових завдань. Результати тестування оцінювалися за бальною шкалою. Відповіді першої серії завдань обчислювалися таким чином: за правильно виконане завдання кожний респондент отримував 1 бал, максимум за виконання першої серії завдань – 15 балів. Відповіді другої серії завдань обчислювалися так: правильна відповідь – 1 бал,

неправильна – 0, правильна, але має деякі неточності – 0,5. Максимум за виконання всіх завдань другої серії – 15 балів. Загальна максимальна кількість балів за тест – 30.

За результатами оцінювання рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за когнітивно-пізнавальним критерієм можна констатувати, що більшість майбутніх учителів музичного мистецтва мали середній (43,8% респондентів ЕГ й 45,3% – КГ) і низький (45,5% – ЕГ й 43,4% – КГ) рівні готовності до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, тоді як високий рівень готовності виявлено лише в 0,9% майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної й 1,9% – контрольної груп; достатній – у 9,8% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 9,4% – КГ.

Представимо також зміст методик, використаних за діяльнісним компонентом (операційно-процесуальним критерієм) готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, за кожним із показників: умінням співпрацювати в міждисциплінарній команді щодо розроблення індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами; здійснювати адаптації / модифікації освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб дитини; розробляти план уроку музичного мистецтва з урахуванням індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами. За допомогою аналізу й оцінювання роботи майбутніх учителів музичного мистецтва, котрі брали участь у діловій грі «Міждисциплінарний педагогічний консиліум», під час якої моделювалася проблемна ситуація в інклюзивному навчальному середовищі, було визначено ступінь сформованості вміння співпрацювати в міждисциплінарній команді щодо розроблення індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Уміння здійснювати адаптації / модифікації освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб дитини вимірювалися за допомогою кейсів. Респондентам пропонувалося адаптувати / модифікувати навчальний і наочний матеріал, середовище до індивідуальних потреб дітей, характеристика яких була запропонована разом із темою уроку. Уміння розробляти план уроку музичного мистецтва з урахуванням індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами вимірювалися шляхом аналізу розроблених планів. Результативність роботи майбутніх учителів музичного мистецтва за кожним із показників оцінювалася за системою накопичення балів: максимальна кількість – 100 балів, зокрема високий рівень – від 100 до 90; достатній – від 89 до 75; середній – від 60 до 74; низький – 59 і менше.

Результати вимірювань дають змогу констатувати, що низький рівень готовності до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за операційно-процесуальним критерієм виявлено у 49,1% респондентів експериментальної та 46,2% – контрольної груп, середній рівень – у 40,2% респондентів експериментальної та 41,5% – контрольної груп, тоді як високий рівень виявлено лише в 0,9% майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної групи та 1,9% – контрольної груп; достатній – у 9,8% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 10,4% – КГ.

Опишемо зміст методик, використаних за рефлексивним компонентом (оцінно-корегувальним критерієм) готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, за кожним із показників, а саме: здатністю до рефлексії власної професійної діяльності; здатністю до здійснення самоаналізу проблем і труднощів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках музичного мистецтва; здатністю до прогнозування своїх дій і їх результату у професійній діяльності за умов інклюзії. Так, показник «здатність до рефлексії власної професійної діяльності» вимірювався за допомогою методики «Діагностика рівня розвитку рефлексивності» (А. Карпов) [3], яка базується на теоретичному матеріалі, що конкретизує загальне трактування рефлексивності, а також низку інших її суттєвих особливостей. Респонденти відповідали на 27 тверджень питальника, зазначаючи у бланку відповідей біля кожного номера запитання цифру, яка відповідала варіанту відповіді (1 – абсолютно неправильно; 2 – неправильно; 3 – швидше неправильно; 4 – не знаю; 5 – швидше правильно; 6 – правильно; 7 – цілком правильно). Відповідям присвоювалися відповідні бали згідно з інструкцією автора тесту та підраховувалася загальна сума набраних балів. Для кількісного аналізу отриманих результатів використано запропонований автором методики ключ, де для визначення рівня було враховано стени. Діагностика показника «здатність до здійснення самоаналізу проблем і труднощів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках музичного мистецтва» відбувалася за допомогою питальника «Самоаналіз труднощів у діяльності педагога» (автори: Л. Горбунова, І. Цвелюх) [2], який дозволив виявити труднощі та професійні проблеми педагогів, а також уміння здійснювати самоаналіз педагогічної діяльності. Максимальна кількість балів, отримана респондентами за питальник, – 60. Для діагностики здатності майбутніх учителів музичного мистецтва до прогнозування своїх дій і їх результату у професійній діяльності за умов інклюзії була застосована методика вимірювання здатності до прогнозування «Прогностична

Загальні рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти

Група	Рівні	Високий		Достатній		Середній		Низький	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ		4	3,6	14	12,5	45	40,2	49	43,7
КГ		4	3,8	14	13,2	45	42,4	43	40,6

задача» (Л. Регуш, Н. Сомова) [5]. Запропонована стандартна методика визначала здатності до прогнозування коефіцієнтом успішності прогнозування, що характеризує вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати, перетворювати уявлення, висувати та розвивати гіпотези й передбачала п'ять прогностичних завдань, які виконувалися респондентами у певному порядку й вимірювалися за параметрами. Кожна із зазначених вище характеристик оцінювалася бально (максимальна кількість балів, яку могли набрати респонденти – 54). Результати оцінювання рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти за оцінно-корегувальним критерієм дозволили констатувати високий рівень у 4,5% респондентів експериментальної та 4,7% – контрольної груп, достатній – у 13,4% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 15,10% – КГ. Середній рівень – у 39,3% респондентів експериментальної та 41,5% – контрольної груп. Низький рівень – у 42,8% майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ й 38,7% – КГ.

Результати вимірювання рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти засвідчують, що більшість майбутніх учителів музичного мистецтва виявили середній (40,2% – ЕГ й 42,4% – КГ) і низький (43,7% – ЕГ й 40,6% – КГ) рівні готовності до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти, тоді як високий рівень готовності виявлено лише в 3,6% респондентів ЕГ

й 3,8% – КГ; достатній рівень був у 12,5% респондентів ЕГ і 13,2% – КГ (табл. 1).

Висновки. Розроблений діагностичний інструментарій дозволяє визначити рівень готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти. Проведений комплекс діагностичних заходів виявив переважно низький і середній рівні сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти. З огляду на результати діагностування сучасний підхід до процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає цілеспрямованої системи заходів щодо формування їх готовності до професійної діяльності за умов інклюзивної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко В.В. Оценка эмпатии личности. Санкт-Петербург, 2002. 231 с.
2. Горбунова Л.Н. Поддержка профессиональных инициатив педагога в процессе повышения квалификации : научно-методическое пособие. Москва : АПКиППРО, 2006. 196 с.
3. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45–57.
4. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. Москва : Смысл, 2008. 172 с.
5. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 352 с.